

GÖMÖR ÉS TORNA VÁRMEGYÉK NÁDORI KÖZGYŰLÉSEI A 14–15. SZÁZADBAN

HAVASSY PÉTER

Középkori igazságszolgáltatásunk jelentős intézménye, a nádori közgyűlés (*generalis congregatio, generalia judicia*) vizsgálata már a 19. században foglalkoztatta történészeinket, közülük kiemelhetjük *Bartal Györgyöt*,¹ *Cziráky Antalt*² és *Frankl Vilmost*.³ Eredményeiket felhasználva, s jelentős új forrásbázissal kiegészítve *Hajnik Imre* adott a mai napig alapvető összefoglalást e tárgyról.⁴ *Török Pál*⁵ és *Gábor Gyula*⁶ a Nagy Lajos-kori nádori közgyűlések részletes tárgyalásával gazdagították addigi ismereteinket. Sokáig kellett várni, míg végre 1939–1941 között *Istványi Géza* önálló, monografikus igényű feldolgozással jelentkezett, melyet azóta sem követett hasonló.⁷ A „Magyarország vármegyéi és városai” című sorozat köteteiben szentelnek ugyan néhány sort a témának – így pl. *Reiszig Ede*⁸ vizsgált megyéinkkel kapcsolatosan –, de jelentősebb helyi összefoglalást – napjainkig példát mutatva – *Holub József* adott Zaláról.⁹ Legutóbb e sorok írója közölte Heves,¹⁰ valamint Hont és Nógrád vármegyék nádori közgyűléseit.¹¹

Szórványos Árpád-kori előzmények után a nádor vidéki bíraskodásának virágkora az Anjouk, elsősorban Nagy Lajos uralkodásának idejére esett. A közgyűlések az interregnum idején szüneteltek, s nem véletlen, hogy Károly Róbert támasztotta fel haló poraiból, mert származási helyén, a Nápolyi Királyságban is gyakorlatban volt az ún. *generalis inquisitio*, az ország főbírájának a vidéki központokban tartott köztörvényszéke. Bár Debreceni Dózsa nádor (1321–1322) már celebrált közgyűléseket (*1. kép*), de rendszeressé csak a Drugethek (1322–1342) idején vált. Noha 1255-ben – újabb vélekedések szerint 1254 októberében – IV. Béla a tatárjárás óta jogtalanul elfoglalt birtokok rendezése céljából már összehívta Gömör, Nógrád és Hont vármegye közönségét Váczra,¹² 1263-ban pedig István ifjabb király tart gyűlést Borsod, Újvár, Zemplén, Heves és

¹ *Bartal György*: *Commentariorum ad historiam status iurisque publici Hungariae aevi medii libri XV. I–III.* Pozsony 1847.

² *Cziráky Antal*: *Conspectus iuris publici regni Hungariae. I–II.* Bécs 1851. (magyar fordítás: Pest 1861.)

³ *Frankl Vilmos*: *A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti fejlődése.* Pest 1863.

⁴ *Hajnik Imre*: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt.* Bp. 1899.

⁵ *Török passim.*

⁶ *Gábor* 124–151.

⁷ *Istványi Géza*: *A generalis congregatio.* *Levéltári Közlemények.* 1939. 50–83., 1940–1941. 179–207.

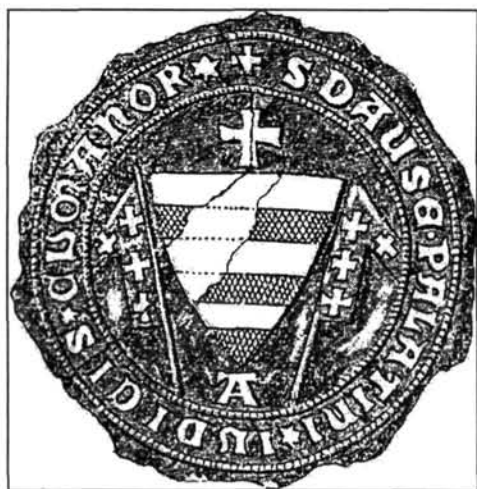
⁸ *Reiszig* 461.

⁹ *Holub József*: *Zala megye története a középkorban. I.* Pécs 1929.

¹⁰ *Havassy Péter*: *Heves megye középkori tisztségviselői.* Eger 1986. 62–64.

¹¹ *Havassy* 1989. 45–57.

¹² *Havassy* 1989. 45.

1. kép. Debreceni Dózsa nádor pecsétje
(MNT. III. 48.)

Gömör megyék lakóinak, az ilyen össze-
jövetel nem váltak rendszeressé.¹³ 1328-
ban Drugeth Vilmos szepesi és újvári is-
pán, a király által öt vármegyébe kiküldött
általános bíró (iudex generalis) tart gyűlést
Gömör falu mellett megyénk nemessége
számára is.¹⁴ *Török Pál* szerint 1330-ban
az egész országban közgyűléseket tartottak
Zách Felicián rokonainak felkutatására és
kivégzésére, így minden biztonnal a
congregatióra sor került Gömörben is, ahol
a nemzetségnek jelentős birtokai voltak.¹⁵

A nádor a király megbízásából, az
uralkodó mandátuma alapján hirdette meg
a gyűléseket. Hatásköre azonban csak a
szűkebben vett anyaországra korlátozó-
dott, mivel saját területén az erdélyi vajda,
a horvát-szlavón bán és a macsói bán tar-
totta a congregációkat. Azonban még így
is előfordult, hogy a nádor nem volt képes

egyedül ellátni feladatát, ezért a király sokszor az országbíró vagy más udvari méltósá-
got, sőt az illető megye ispánját bízta meg. Így tart például 1466 novemberében Pálóczi
László országbíró közgyűlést Gömör és Torna megye részére.¹⁶ 1335-ben pedig Drugeth
Vilmos nádor albírája, Batiz fia Miklós fia Jakab mester elnököl Gömör közgyűlésén.¹⁷
1409-ben Jolsvai György királynéi pohárnokmester és gömöri ispán vezeti a fórumot.¹⁸

A királyi parancs vétele után a nádor útitervet készített, majd értesítette a vármegye-
gyeket, hogy gondoskodjanak a közgyűlés összehívásáról, s közhírré tételéről. A kihir-
detés szokásszerű vásári kikiáltás formájában történt meg, ennek fórumai egy 1408. évi
oklevél szerint Csetnek, Rév (Bánréve) és Gömör voltak.¹⁹ Zsigmond korában már egyre
gyakrabban a király nemcsak a nádornak adott parancsot, hanem az illető megye hatóság-
gát is értesítette a közgyűlés megtartásáról.

Mint láttuk, Károly Róbert idején előfordult, hogy 5–7 vármegye részére össze-
vontan tartottak gyűlést. Mivel Nagy Lajos uralkodásának kezdetén megszűnt a nádor
vidéki kúriai bíraskodása, így több időt fordíthatott a congregatiók celebrálására, mely
lehetővé tette, hogy csak egy, illetőleg két szomszédos vármegye számára tartson gyű-
lést. E tényező miatt állandó „párok” alakultak ki, elsősorban az ország északi részén,
így egy-két kivételtől eltekintve közösen ülésezett Gömör és Torna, Hont és Nógrád,
Nyitra és Trencsén, Abaúj és Sáros stb.²⁰ Tehát Gömör és Torna rendszeren együtt ülése-
zett, mely szabály alól – eddigi ismereteink szerint – hat kivételt találunk, nevezetesen
1397. június 11–16 között, amikor Rudabányán Bebek Detre nádor Borsod és Gömör
vármegyék, illetve 1402. augusztus 14–19 között Gömör falu mellett ugyanő csak

¹³ HOT. VIII. 162.

¹⁴ ADH. 32., 19. reg.

¹⁵ *Török* 26.

¹⁶ *Havassy* 1989. 45–46.; ADH. 155., 226–227. reg.; DL. 56993–56994.

¹⁷ ADH. 91., 35. reg.

¹⁸ ZSO. II/1. 6942. reg.

¹⁹ ZSO. II/1. 6321. reg.

²⁰ *Havassy* 1989. 46.

Gömör részére tartott gyűlést, továbbá 1326-ban 1328-ban, 1335-ben és 1409-ben amikor különböző tisztségviselők szintén csak megyénk lakóit hívták össze.²¹

A nádori közgyűlések elsődleges célja a gonosztevők, közbüntényesek (publici melafactores) felkutatása, üldözése, s végül kiirtása volt. Ezek nevét a nádor a gyűlés résztvevőinek közfelkiáltásából tudta meg, mely azonban a 14. század közepén eltűnt. A közfelkiáltás szerepét a megyei hatóság vette át, mely a nádor megérkezése előtt, vagy a közgyűlés első napjaiban – az esküdtekkel kiegészülve – elkészítette a gonosztevők registrumát. Ilyen jegyzék maradt ránk 1381-ből, amikor Garai Miklós nádor Gömör és Torna megyék gyűlésén levelesítette (proscribálta) a gonosztevőket, akik között szép számmal találunk nemest és jobbágyot egyaránt (2. kép).²² Gyilkosok nem szerepeltek a listákon, mert a gyilkosságért való elégtétel szerzése magánügynek minősült, csak magánvád útján volt érvényesíthető. Az elítélt a királyhoz fordulhatott kegyelemért, de előfordult, hogy pénzért megváltotta bűnét. Így például 1370-ben Opuliai László nádor és bírótársai Hangonyi Jánost 50 márka pénzbírsággal sújtják Vályi János megöléséért. (Ritka kivételként a nádor a bírság neki járó részét elengedte.)²³ Itt jegyezzük meg, hogy a nádornak külön bírságbehajtói voltak, így pl. 1343-ban Demeter mester, 1393-ban Balogmelléki Tamás fia János, 1404-ben Gari Bertalan fia Lőrinc.²⁴ (Arra is találunk azonban példát, amikor a király módosítja a levelesítést, így pl. Zsigmond 1406-ban felmenti Nenkei Lestákot a proscriptio alól, amelyet Gömör megye nádori gyűlése mondott ki rá, s elengedi neki a fej- és jószágvesztés büntetését.)²⁵

A közgyűlések megtartásának másik fő célja a királyi és királynéi birtokok, javadalmak felkutatása és visszaszerzése volt (celatores iuris regii). Ennek végrehajtására a király a nádor mellé prókátorokat (procurator et syndicus generalis specialis) rendelt ki. Ilyen ügygel találkozunk pl. 1328-ban a Drugeth Vilmos nádor által megejtett várföld visszavételi vizsgálatkor az otrokocsi várjobbágyok ügyében, akik azonban IV. László oklevelével igazolták birtokaikhoz való jogosságukat,²⁶ vagy 1381-ben a hubói nemesekkel kapcsolatosan (lásd később).

A közgyűlések harmadik célja a polgári és bűnügyekben való igazságszolgáltatás volt. Mivel a király arra törekedett, hogy a peres feleknek ne kelljen az olykor nagyon távoli királyi kúriát felkeresniük, hanem a nádor rendszeresen végigjárva az országot tartson törvényszékeket, ezért a „mindennapos” ügyek kerültek leggyakrabban terítékre. Így szép számmal találkozunk Gömör és Torna megyék fórumain birtokperekkel. Gyak-

2. kép. Garai Miklós nádor pecsétje
(Csoma 1214.)

²¹ ZSO. I. 4830. reg., ZSO. II. 1840–1841., 6942. reg.; ADH. 31., 17–20. reg., 91., 35. reg.

²² Gábor 208.

²³ ADH. 112., 102. reg.

²⁴ AO. IV. 384.; ZSO. I. 3207. reg., II/1. 3502. reg.

²⁵ ZSO. II/1. 5034. reg.

²⁶ Györffy II. 531.

ran már a közgyűlés idején elvégezték a birtokbaiktatást: így 1406-ban Garai Miklós nádor bizonyítja, hogy kiküldöttjei Otrokocs falut felosztották a birtokosok között, s mivel az osztálynak sem a helyszínen, sem a közgyűlési kihirdetésen senki nem mondott ellent, azt megerősíti.²⁷ Jelentkeznek nemességvizsgálatok, hatalmaskodási és adóssági perek, leánynegyed kihalások stb. is. Találkozunk ún. perenkívüli cselekményekkel, azaz a nádor oklevelet ír át, végrendeletet tesznek előtte, zálogbirtokot adnak vissza, s így tovább. Így pl. 1412-ben Garai Miklós nádor Kövecsesi Cinege Miklós kérésére privilegiális formában átírja az egri káptalan egyik oklevelét.²⁸

Az 1298. évi 29. tc. alapján a nádori közgyűléseket tavasztól ősziig kellett megrendezni, Gömör és Torna megyére leggyakrabban júniusban és októberben került sor, de 1466-ban Pálóci László országbírónak és az ülésezőknek már nem lehetett nagy melegük, mert a fórum még november 25-én is tartott.²⁹

A közgyűlések a szakirodalom egybehangzó tanúsága szerint általában valamelyik feria secunda-n, azaz hétfőn kezdődtek, s így volt ez Gömörben is, kivéve két szerdai kezdést 1370-ben és 1429-ben.³⁰ Nagy Lajos korában a rendszerebbnek mondható nádori látogatások miatt az ülések nagyjából egy hétig tartottak. Zsigmond uralkodásának idején azonban megritkultak, s ezért a felhalmozódott ügyek miatt nagyon elhúzódtak, így például 1406-ban Garai Miklós még a közgyűlés 27-dik napján is ítélezik.

A két megye közös congregációinak helyszíne leggyakrabban Gömör és Tornalja mellett zajlott („prope villam Gumur, prope villam Tornalia”). Elképzelhető persze, hogy ugyanazon a helyen volt a fórum, mert a két település egymás mellett terül el. Feltevésünk ellen szól, hogy a Sajó kettévágta, s egyben nyilván már akkor is kijelölte a két helység határát.

A nádor népes kísérettel haladt törvénytől útján. Gyakran mellette található az alnádor és az egyik ítélmester. A birtokbaiktatásoknál pl. a határjárások eszközléséhez múlhatatlanul szükség volt nádori emberekre. Rendszeresen feltűnő személy továbbá a fehérvári káptalan egyik tagja, így pl. 1406-ban Mátyás kanonok vagy 1466-ban Ötvevényi Imre mester,³¹ továbbá a nádor káplánja is, aki előtt a szokásos vagy a megítélt esküt letették. 1343-ban Gilétfi Miklós nádor bizonyítja, hogy Hangonyi Miklós a Básti Erdő fia János ellenében megítélt esküt a nádori ember jelenlétében, a nádor kápolnájában, hat eskütárral együtt tette.³² A kíséret elszállásolása, élelmezése a megye feladata volt, melynek lakosságára 30–50 márka külön adót, ún. „victualia palatinalia”-t róttak ki.³³

A nádori gyűléseken – az Árpád-kori előzményekhez hasonlóan – ott találjuk a megye hatóságát (ispán, alispán, szolgabírák) is. Új, Anjou-kori jelenség volt azonban az alkalmi esküdt ülnökök (iurati assessores) feltűnése, akiket a megye közönsége választott (általában tizenkettőt) a maga kebeléből. Miután a nádornak benyújtották a névsort, az alispánnal és a szolgabírákkal együtt az assessorok is esküt tettek le (innen kapták a nevüket) a „szent kereszt érintésével hitükre és a szent koronának tartozó hűségükre, hogy csak az igazság fogja őket ítéleteikben vezetni, s egy gonosztevőt sem fognak eltitkolni.”³⁴ 1381. július 27-én Garai Miklós nádor közgyűlésén felsorolják mindkét megye esküdtjeit, így a gömörieket: Etre fia Egyved, Szuhai János, Királyi János, Tornaljai

²⁷ ZSO. II/1. 5049. reg.

²⁸ ADH. 62., 96. reg.

²⁹ ADH. 155., 226–227. reg.; DL. 56993–56994.

³⁰ ADH. 112., 101. reg.; *Melczér* 59., 34. reg.

³¹ ZSO. II/1. 5049. reg.; ADH. 155., 227. reg.

³² ADH. 98., 55. reg.

³³ *Havassy* 1989. 49.

³⁴ *uo.*

Benke, Abaházi Imre, Putnoki Mihály, Belestoi Pál, Jánosi István, Balogi Gergely, Szkárosi Péter, Mellétei Beke, Nenkei István; illetve a tornaiakat: Kóvári Pál, Varbóci István, Nenkei Jakab, Komjáti Fertes, Varbóci Péter, Teresztenyei István, (?) Tekes, Szilicei (?) István, Lázói Simon, Kátai János. Megfigyelhető, hogy az esküdtek a megyék tekintélyes családjaiból kerültek ki.³⁵

A megyék kötelessége volt továbbá, hogy a közgyűlésekre kikiáltókat, közkiáltókat (proclamatores) biztosítsanak, viszont az e szolgálatot teljesítők kiváltságos jobbágyi állapotnak örvendtek. A feladat teljesítése csak a nádori vagy a király által elrendelt közgyűlésre vonatkozott, azonban terhelte az adott település lakosságát nemzedékről nemzedékre.³⁶ A kevés ránk maradt példa közül rögtön kettő is éppen Gömörben adódik, mert ilyen kötelezettség terhelte a 13. században Ablonc lakosait. (Meg kell jegyeznünk, hogy *Ila Bálint* pontos forráshelyet nem jelöl meg állításának alátámasztására.)³⁷ Az ablonciak azonban kutatásaink szerint a 14. században is ellátták ezt a feladatot, mert Zsigmond király csak 1392-ben menti fel az Ablonci család tagjait a Gömör várának és megyének teljesített kikiáltói feladatok alól, és őket az országos nemesek sorába emeli.³⁸ 1381-ben a királyi fiskus a közgyűlésen perbe fogja a hubói nemeseket, hogy területük condicionárius föld, tehát azt nem nemesi jogon tartják a kezükön, így azt a király eladományozhatja. A hubóiak erre felmutatták IV. Béla egyik oklevelét, amely bizonyította, hogy akkori ősük, Kathey már nemesi jogon bírta Hubót. 1411-ben a király felmentette őket a szolgálatétel és a közgyűlések kikiáltói feladatai alól, s egyben nemesi jogon új adományként nekik adta a falut.³⁹

Érdekességképpen megjegyezhetjük, hogy 1372-ben a nádor Gömörben kezdi, 1364-ben és 1366-ban pedig itt fejezi be törvénytároló útját.⁴⁰

Mindezek után következék Gömör és Torna vármegye 14–15. századi – általunk eddig megismert – nádori közgyűléseinek kimutatása:

1326. január 13. – Királyi

Drugeth Fülöp nádor (3. kép) albirája, Miklós Gömör vármegye részére.⁴¹

1328. március 7–10. – Gömör mellett

Drugeth Vilmos szepesi és újvári ispán, a király által küldött általános bíró (iudex generalis) Gömör vármegye részére.⁴²

1335. augusztus 7. – Királyi

Drugeth Vilmos nádor albirája, Batiz fia Miklós fia Jakab mester Gömör vármegye részére.⁴³

1343. szeptember 22–25. – Gömör mellett

Gilétfi Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁴⁴

---

³⁵ Gábor 208.

³⁶ Havassy 1989. 50.

³⁷ *Ila* II. 6.; Település 63.

³⁸ ZSO. I. 2595. reg.

³⁹ Település 20.; Györffy II. 511.

⁴⁰ Gábor 127–139.

⁴¹ DL. 8391.

⁴² ADH. 31., 17–20. reg.

⁴³ ADH. 91., 35. reg.

⁴⁴ AO. IV. 371.; Zichy, II. 214–224.; ADH. 98., 55. reg.; Gábor, 128.

3. kép. Drugeth Fülöp nádor
pecsétje (MNT. III. 92.)

4. kép. Bebek Detre nádor pecsétje
(Nagy I. 263.)

1347. június 11–14. – Gömör mellett
Gilétfi Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁴⁵
1364. október 14. – Tornalja mellett
Kont Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁴⁶
1366. október 5. –
Kont Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁴⁷
1370. október 2–10. – Tornalja mellett
Opuliai László nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁴⁸
1372. április 26–május 5. – Gömör mellett
Opuliai László nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁴⁹
1381. július 22–30. – Gömör mellett
Garai Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁵⁰
1397. június 11–16. – Rudabánya
Bebek Detre nádor Borsod és Gömör vármegyék részére.⁵¹
1402. augusztus 14–19. – Gömör mellett
Bebek Detre nádor Gömör vármegye részére (4. kép).⁵²
1406. szeptember 13–október 9. – Gömör mellett
Garai Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁵³
1409. július 28 előtt, a hely feltüntetése nélkül
Jolsvai György királynéi pohárnokmester és gömöri ispán Gömör megye részére.⁵⁴

⁴⁵ Gábor, 129.; AO. V. 92.

⁴⁶ ADH. 54., 83. reg.; DL. 57092.; HO. 274.; Gábor, 134.

⁴⁷ Gábor, 135.; DL. 5483–5484.

⁴⁸ DL. 56891.; Gábor, 136.; DL. 56893.; ADH. 112., 101. reg.

⁴⁹ Gábor, 136.; ADH. 114., 107. reg.

⁵⁰ Gábor, 138., 208.; ADH. 120., 129. reg.; DL. 56913., 56921.

⁵¹ ZSO. I. 4830. reg.

⁵² ZSO. II. 1840–1841. reg.

⁵³ ADH. 59., 91. reg.; ZSO. II. 5018–5019., 5049–5050. reg.

1412. április 18–29. – Torna mellett
Garai Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁵⁵
1423. június 7–22. – Gömör mellett
Garai Miklós nádor Gömör és Torna vármegyék részére.⁵⁶
1429. szeptember 27–október 6. – Gömör mellett
Pálóci Mátyus országbíró Gömör és Torna vármegyék részére.⁵⁷
1466. november 3–25. – Gömör mezőváros mellett
Pálóci László országbíró Gömör és Torna vármegyék részére.⁵⁸

IRODALOM- ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- ADH. Az Abaffy–Dancs–Hanvay családok levéltárai. *Ila Bálint* kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette: *Borsa Iván*. Bp. 1993.
- AO Anjou-kori Okmánytár. Szerk.: *Nagy Imre* és *Nagy Gyula*. I–VII. Bp. 1878–1920.
Csoma József
1904 Magyar nemzeti címerek. Bp. In: *Karácsonyi* 1147–1314.
- DF. Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL. Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltár
Forgon Mihály
1909 Gömör-Kishont vármegye nemes családjai. I–II. Kolozsvár
Gábor Gyula
1908 A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Bp.
Györffy György
1987 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. D–GY. Bp. 455–559.
Havassy Péter
1999 Megtelepülés és népesség a középkori Gömör vármegyében. In: *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve XI. Szolnok* 103–111.
1989 Hont és Nógrád vármegye nádori közgyűlései a XIV. században. In: *Nógrádi Történeti Évkönyv. Szerk.: Bagyinszky Istvánné–Szvircsek Ferenc. Salgótarján* 1989. 45–57.
- HO Hazai Oklevéltár 1234–1356. Szerk.: *Nagy Imre, Deák Farkas* és *Nagy Gyula*. Bp. 1879.
- HOT. Hazai Okmánytár. *Kiadja: Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly, Ipolyi Arnold* és *Véghelyi Dezső*. I–VIII. Győr 1865–Bp. 1891.
Ila Bálint
1944–1976 Gömör megye. I–IV. Bp.

⁵⁴ ZSO. II/1. 6942. reg.

⁵⁵ ADH. 62., 94–96. reg.; DL. 57100–57102.

⁵⁶ ADH. 139–140., 185–186. reg.; DF. 248508.

⁵⁷ *Melczer* 59., 34. reg.

⁵⁸ ADH. 155., 226–227. reg.; DL. 56993–56994.

Karácsonyi János

1900–1901 A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp. (A reprint kiadást használtuk, ahol a három kötetnek folyamatos a lapszámozása.)

KMTL. Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század). Főszerk.: *Kristó Gyula*. Bp. 1994.

Melczer Okmányok a kellemesi Melczer család levéltárából XIII., XIV., XV. század. Kiadja: *Kellemesi Melczer István*. Bp. 1890.

MNT. A magyar nemzet története. III. Szerk.: *Szilágyi Sándor*. Bp. 1895.

Nagy Iván

1857 Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I. Pest

Osváth Gyula

1914 A magyar vármegyei szervezet 1608-ig. Bp.

Település *Ila Bálint*: Település és nemesség Gömör megyében a középkorban. Turul 1940. 1–28., 53–72.

Török Pál

1907 A nemesi vármegye megalakulása. Kolozsvár

Zichy A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. Szerk.: *Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Lukcsics Pál*. I–XII. Pest 1871–Bp. 1931.

ZSO. Zsigmond-kori oklevéltár. I–II. Összeállította: *Mályusz Elemér*. Bp. 1951–1958., III–IV. *Mályusz Elemér* kéziratát kiegészítette és szerkesztette: *Borsa Iván*. Bp. 1993–1994.

DIE PALATINISCHEN GENERALVERSAMMLUNGEN DER KOMITATE GÖMÖR UND TORNA IM 14. UND 15. JAHRHUNDERT

Nach den sporadischen Vorereignissen der Árpádenzeit fiel die ländliche Rechtsprechung des Palatins, die Blütezeit der palatinischen Hauptversammlungen (generalis congregatio, generalia judicia) in die Zeit der Anjous, aber vor allem in die Regierungszeit Ludwigs des Großen. Die Hauptversammlungen wurden während des Interregnums ausgesetzt, und es ist kein Zufall, daß gerade Robert Károly sie aus ihrem kargen Dasein auferweckte, da auch in seiner Heimat, im Neapolitanischen Königtum, die sog. generalis iquisitio, der in den ländlichen Zentren tagende Gerichtsstuhl für Zivilrecht des Landeshauptrichters in Praxis war. Obwohl der Palatin Dózsa (1321, 1322) in Debrecen bereits solche Hauptversammlungen zelebrierte, fanden diese erst in der Zeit der Drugether (1322–1342) regelmäßig statt.

Der Palatin schrieb vom König beauftragt, aufgrund des Mandats des Herrschers die Versammlungen aus. Sein Einflußbereich begrenzte sich auf das engere Mutterland, da auf seinem eigenen Gebiet der siebenbürgischen Woiwode, der kroatisch-slawonischer Banus und der macsóer (südlich von Syrmien) Banus die Kongregationen abhielt. Aber auch noch so kam es vor, daß der Palatin seine Aufgabe alleine nicht versehen konnte, und deshalb der König oft den Landesrichter oder einen anderen Hofwürdenträger oder sogar den Gespan des betroffenen Komitates beauftragte.

Nach der Entgegennahme des königlichen Auftrages stellte der Palatin einen Reiseplan zusammen und benachrichtigte die Komitate, sich um die Zusammenrufung der Hauptversammlung zu kümmern und diese kundzugeben. Die Kundgebung erfolgte in der üblichen Form, durch Ausschreieung auf dem Markt, deren Foren – aufgrund einer Urkunde aus dem Jahre 1408 – die Gemeinden Csetnek, Rév (Bánréve) und Gömör gewesen sind. Da am Anfang der Herrschaft von Ludwig dem Großen die Rechtsprechung des Palatins in der ländlichen Kurie abgeschafft wurde, konnte sich der Palatin mehr Zeit für die Zelebrierung der Kongregationen nehmen, was wiederum die Abhaltung der Versammlungen für nur ein bzw. für zwei benachbarte Komitate ermöglichte. Wegen dieses Faktes bildeten sich v.a. im nördlichen Teil des Landes ständige „Paare“ heraus, so tagten, von ein-zwei Ausnahmen abgesehen die Komitate Gömör und Torna, Hont und Nógrád, Nyitra und Trencsén, sowie Abaúj und Sáros usw. zusammen. So tagte also Gömör und Torna normalerweise zusammen, und wir finden – auf Grund unserer bisherigen Kenntnisse – nur sechs Ausnahmen von dieser Regel.

Primäre Aufgabe dieser Versammlungen war die Aufspürung, Verfolgung und letztlich die Ausmerzung der Verbrecher und Missetäter (*publici melafactores*), die Auffindung und die Zurückgewinnung der Grundbesitze des Königs und der Königin (*celatores iuris regii*), sowie die Rechtsprechung in zivilen- und in Strafsachen. Es kommen aber auch Untersuchungen bezüglich des Adelsstandes, Prozesse über Machthaberei und Schuldfragen und auch die Absteckung von Mädchenvierteln usw. vor. Man begegnet auch sog. außergerichtlichen Handlungen, so z.B. unterzeichnet der Palatin eine Urkunde, es wird in seiner Gegenwart ein Testament gemacht oder ein Pfandbesitz zurückgegeben usw.

Aufgrund des 29. Gesetzartikels vom Jahre 1298 mußten die palatinischen Hauptversammlungen von Frühjahr bis Herbst abgehalten werden. Die Komitate Gömör und Torna kamen meistens im Juni und im Oktober an die Reihe, doch im Jahre 1466 konnte es dem Landesrichter László Pálóci und den Teilnehmern nicht mehr allzu warm sein, da das Forum sogar noch am 25. November anhielt.

Die Hauptversammlungen begannen, auf Grund der übereinstimmenden Zeugnissen der Fachliteratur im allgemeinen an einem *feria secunda*, d.h. an einem Montag. So war es auch in Gömör, nur zwei Tage in den Jahren 1370 und 1429 ausgenommen, an denen die Versammlungen an einem Mittwoch anfangen. Zur Zeit Ludwigs des Großen waren die Besuche des Palatins recht regelmäßig, so dauerten die Hauptversammlungen ungefähr eine Woche. Doch während der Herrschaft von Sigismund wurden die Besuche seltener, so zogen sich die Versammlungen wegen den sich angesammelten Angelegenheiten und Fällen in die Länge, und so kam es vor, daß im Jahre 1406 Miklós Garai sogar noch am 27. Tag der Hauptversammlung Urteil fällte.

Die gemeinsamen Kongregationen der beiden Komitate fanden meistens bei Gömör und Torna statt („*prope villam Gumur, prope villam Tornalia*“).

Der Palatin wurde von zahlreichen Leuten auf seinem richtenden Weg begleitet. Sehr oft befand sich der Vizepalatin und einer der Urteilsmeister in seiner Begleitung. Bei Belehnungen z.B. waren zur Ausführung der Flurumgänge die Leute des Palatins unerlässlich.

In der Begleitung des Palatins erschien regelmäßig ein Mitglied des Fehérvárer Kapitels, sowie der Kaplan des Palatins, vor dem die üblichen oder die zuerkannten Eide abgelegt wurden.

Auf den palatinischen Hauptversammlungen erschien – dem Vorausgegangenen aus der Árpádenzeit ähnlich – auch die Behörde des Komitates (der Gespan, der

Vizegespan und die Stuhlrichter). Neu war jedoch das Erscheinen der Gelegenheitsschöffen (iurati assessores) in der Anjouzeit, die von der Öffentlichkeit des Komitates aus eigener Mitte gewählt wurden (im Allgemeinen 12). So geschah das z. B. auch in Gömör und Torna im Jahre 1381.

Ein weiterer Pflicht der Komitate war die Sicherung von Ausschreibern, Herolden (proclamatores) für die Hauptversammlung, doch diese erfreuten sich auch eines privilegierten Leibeigenenstandes. Das Verrichten dieser Aufgabe bezog sich nur auf die palatinischen und auf die vom König angeordneten Hauptversammlungen, doch sie lastete von Generation zu Generation auf der Bevölkerung der bestimmten Gemeinden (Im Komitat Gömör waren es die Dörfer Ablonc und Hubó).

Als etwas Interessantes kann bemerkt werden, daß im Jahre 1372 der Palatin seinen richtenden Weg in Gömör begann und in den Jahren 1364 und 1366 hier beendete.

Péter Havassy